

Got Kosher Milk?

Consider the Following Questions:

1. Isn't all milk kosher?
2. Isn't Cholov Yisroel just a chumrah (stringency)?
3. If I keep Cholov Yisroel and my friend doesn't, can I eat from his milchig dishes?
4. I've heard that there might be a difference between regular milk and powdered milk. Is there? And what real-world difference does that make?

Sources 1 Mishnah Avodah Zarah

AVODAH ZARAH CHAPTER 2 MISHNAH 6

אלו דברים של גוים אסורין, ואין אסורין אסור הנאה: חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, והפת, והשמן שלהן — רבי ובית דינו התירו בשמן — ושלקות, וכבשין שדרךן לתת לתוכן יין נחמץ, וטרית טרופה, וציר שאין בה דגה כלבית שוטטת בו, והחילק, וקרט של חלתית, ומלח סלקונטית — הרי אלו אסורין, ואין אסורין אסור הנאה.

These things belonging to gentiles are forbidden, but benefit from them is not prohibited: milk which was milked by a gentile without being seen by a Jew, and bread, and their oil — Rabbi and his court permitted oil — and boiled food and pickled food to which they would add wine and vinegar; and minced fish, and brine which does not have any stickleback fish floating in it, and the Hilak fish and grains of asafetida and salkentit salt — these are forbidden, but benefit from them is not prohibited.

CHAPTER 2 MISHNAH 7

אלו מתרין באכילה: חלב שחלבו גוי וישראל רואהו; והדבש; והדבדבניות אף על פי שמנטפות, אין בהם משום הכשר משקה; וכבשין שאין דרךן לתת לתוכן יין נחמץ, וטרית שאינה טרופה, וציר שיש בה דגה, ועלה של חלתית, וזיתים גלסקאות המגלגלין.

These may be eaten: milk which a gentile has milked while a Jew sees him; and honey, and clusters of grapes; even though they are dripping they do not render susceptible to impurity; and pickled food to which they do not usually add wine or vinegar, and *tarit* fish which is not minced, and brine which contains fish, and asafetida leaf, and olives in round loaves.

Source 2:
Gemara
Avodah
Zara 39b

גמ' תנינא
 [מסכת יבמות] להא דת"ר *יושב ישראל בצד עדרו של עובד כוכבים ועובד כוכבים חולב לו ומביא לו ואינו חושש היכי דמי אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא ואי דליכא דבר טמא בעדרו אמאי לעולם דליכא דבר טמא כיון דהיה ניהוש דלמא ליה וכו' יתיב לא חזי ליה מהו דתימא כיון דיתבי לא חזי ליה ניהוש דלמא מייתי ומערב ביה קמ"ל כיון דכי קאי חזי ליה אירתותי מודתת ולא מערב ביה :

יו"ד קטו הל' פת ושלקות של גוים בית יוסף

Source 3 -
Tur and Beis
Yosef Yoreh
Deah 115

לא שנא חלב צרכו וכו'. כן כתב סמ"ק (סי' רכג עמ' ללד וזההות סק"ה) וז"ל אין חילוק להמיר היכל שחלבו הגוי ולצרכו ולאפוקי מאותם בני אדם שמתאכסנים צינם גוים ומולאין חלב שחלבו הגוי לצורך עמלו של גוי ואוכלין אותו ודאי איסורא ענדי דכיון שחלבו הגוי ואין ישראל חולב רואהו ממחלת החליצה אסור ככל ענין עד כאן לשונו: ומ"ש היה חולב בביתו וישראל יושב מבחוץ וכו' עד שירא שמא יעמוד ויראהו. זרייתא שם (לט:): ומ"ש והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל. פשוט הוא דאם לא כן לא יירא שמא יראהו הישראל: וכתב המרדכי (סי' תמכו) [אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא] אן יש מוכיחין מכאן דאם צרור לנו דאין צהמה טמאה בעדרו דמותר ליקח מאותו גוי אפילו אין ישראל רואהו וטעות הוא צידס דאם כן היה לו להקשות אי דליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל יושב צד עדרו ורואה אלף הכי פירושו אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא דיושנ צד עדרו כגי בן וכ"כ הר"פ ז"ל נפקיו (סג) דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם במחילת החליצה פן יערב או ישם הגוי חלב טמא ככלי קודם שינא הישראל ע"כ וכן כתב בסמ"ק (סג) (א):

RADBAZ
 Rabbi David ben Solomon ibn Avi Zimra was born in Spain in 1479 and died in Israel in 1573. He left Spain in 1492, as a result of the Spanish expulsion of the Jews. Like many other scholars, he emigrated to Safed, which had become an important center of Jewish life. In 1513, he left Israel for Cairo, where he became head of the local Jewish community, chief rabbi, head of the rabbinic court and yeshivah, and executor of the charity fund. Radbaz served in all these posts without pay, due to his success in business. He was also famed for his large library. Radbaz returned to Israel in 1553, and once again settled in Safed. He is noted for his commentary on Maimonides' Mishneh Torah and for his responsa, of which more than 10,000 are extant. Rabbi Betzalel Ashkenazi (q.v.) was his student.

Source 4: Responsa of Radbaz Yoreh Deah 4:75

שו"ת רדב"ז חלק ד סימן עה
 (אלף קמז) שאלה עוד שאלת חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו ואין שם דבר טמא שיודע זה בבירור כגון שאין במקום לא גמל ולא חמור נקבה או כגון שהיה העדר בתוך הדיר ובדק ולא היה שם דבר טמא ויצא והביא לו הנכרי חלב מאותו הדיר אבל לא היה יכול לראותו חולב כלל השאלה אם גזרת החלב שחלבו עכו"ם היא כגזרת גבינת הנכרים דפסקו שאפי' במקום שמעמידין אותו בשרף אפ"ה אסור משום כיון שגזרו גזרו וכן בחלב או דילמא לא:
 תשובה הדבר ברור כי הגבינה נאסרה במנין מהנך טעמי דאמרין בגמרא אבל לא כן בחלב שחלבו נכרי שאסרו אותו משום חשש דבר טמא. תדע שאם היה יושב בצד העדר במקום שאם היה עומד היה יכול לראותו אעפ"י שיש בעדרו דבר טמא מותר ואם גזרה כללית היתה לא הוי מתירין כה"ג וכן נראה מדברי כל הפוסקים. אבל נמצא כתוב במרדכי עלה דהא דפרקינן בגמרא אי דליכא דבר טמא וכו' יש מוכיחין מכאן שאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו דמותר ליקח חלב מן העכו"ם א"עפ שאין ישראל רואהו וטעות הוא בידם דא"כ הול"ל אי דליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל עומד בצד עדרו פשיטא דבעומד בצד עדרו סגי. ולדידי מיהא לא איריא כלל דלא מצוי לאקשווי הכי דבעינן עומד בצד עדרו משום גילוי אבל משום חשש דבר טמא לא חיישינן כיון שאין בעדרו דבר טמא. וכן הבנתי מתוך דברי התוספות. הילכך השתא דלא חיישינן לגלויי מותר הוא. וכן משמע מדברי הר"ר פרץ ז"ל שהוא המחמיר מכולם וז"ל ואפי' אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות הישראל שם בתחלת החליצה פן יערב או ישם העכו"ם חלב טמא בכלי קודם שיבוא הישראל עד כאן. הא אי ליכא למיחש להכי מותר דאחזוקי איסורא לא מחזוקינן ומ"מ מדברי כולם למדנו שלא היתה גזרה כללית. עוד נ"ל לפרש דמאי דפריך בגמ' פשיטא אמאי אצטריך למתני הך ברייתא כולה ובכלל קושיא זו הוי ג"כ מאי ששנה יושב בצד העדר. כללא דמלתא דאם אין לחוש כלל לדבר טמא אפי' שאינו בצד העדר מותר. והנלע"ד כתבתי:

יורה דעה קמו הלכות מאכלי עובדי כוכבים

טורי זהב

Source 5: Shulchan Aruch
Yoreh Deah 115

קמו (א) שחלבו עובד כוכבים. בטור כתוב לא שנה חלבו ללרכו או לזרוך ישראל פירוש דחלבו ללרכו יש סברה להמיר דודאי לא עירב חלב טמא ויקלקל את חלבו כיון דאינו מעמיד אפילו הכי אסור: (ב) אפילו אין הישראל אכל עכ"פ צעין שיש מצחוך צד עדרו והכי מוכח בגמרא דאיתא צברייתא ישראל יושב צד עדרו של עובד כוכבים ועובד כוכבים חולב לו ומצאו לו היכי דמי אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא ואי דליכא דבר טמא בעדרו אמאי לעולם דליכא

דבר טמא וכי קאי חזי ליה כו' וכחז המרדכי י"א דאם צרור לנו דאין צהמה טמאה בעדרו מותר ליקח מאותו עובד כוכבים אפילו אין ישראל רואהו וטעות הוא דא"כ הוה ליה להקשות אי דליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל יושב בעדרו ורואה אלא ה"פ אי דליכא וכו' פשיטא דיושב צד עדרו סגי עכ"ל וכחז צ"י שכן דעת הר"פ שרריך לישראל להיות שם בתחילת החליבה פן יערב או ישים העובד כוכבים חלב טמא בכלי קודם שיצא ישראל אפי' אין דבר טמא בעדרו משמע שרריך ראייה אפילו צאין דבר טמא ולא סגי ציושב לחוד מדזכר המרדכי לשון ראייה וקשה מאי פריך אי דליכא דבר טמא אמאי דהא יש ראייה ורריך לומר דגם המקשן ידע דבשעת ישיבה אין יכול לראות אלא ללא ידע סברה דמרתת וע"כ פריך אמאי מהני יושב כיון דצאיתו פעם אינו רואה ומשני דמ"מ כיון שיכול לראות כשעומד מרתת אצל הטור כתב

צהדיא כמו הש"ע כאן שאין יכול לראותו וכן הוא בת"ה הארוך וז"ל דהם מתרצים קושיה המרדכי דצאין טמא כו' רריך עכ"פ להיות יושב מצחוך לעדרו והיינו שיראה שלא יכניס שם דבר טמא בשעת חליבה "ומו"מ ז"ל השוה דעת המרדכי עם דעת הטור ולא נהירא:

א אהלב (א) (א) שחלבו (א) עובד כוכבים א ואין ישראל רואהו אסור [א] שמא עירב בו חלב טמא ביהיה חולב בביתו ב וישראל יושב מבחוץ [ב] אם ידוע שאין לו דבר טמא בעדרו מותר (ב) אפילו אין הישראל יכול (ג) לראותו בשעה שהוא חולב יהיה לו דבר טמא בעדרו והישראל יושב מבחוץ והעובד כוכבים חולב ג לצורך ישראל אפילו אינו יכול לראותו כשהוא יושב אם יכול (ג) לראותו כשהוא (ג) עומד מותר ד י שירא שמא יעמוד ויראהו [ג] והוא שיודע שחלב טמא אסור לישראל: הגה (ד) [ד] ולכתחלה רריך להיות הישראל ו (ד) בתחילת החליבה ויראה בכלי שלא יהיה בכלי שחולבין בו דבר טמא (א"ו הארוך כלל מ"ה [ה] ז ונהגו להמיר שלא יחלבו בכלי שדרכו של עובד כוכבים לחלבו בו שמא נשארו בו לחושי חלב של עובד כוכבים (שס) [ו] מיהו (ה) בדיעבד אין לחוש לכל זה (ש"ד ועס"ק ח') [ז] ושפחות שחולבות ט הנהמות צבית ישראל י או דביר שלהם

כל מקום שאין בית עובד כוכבים מפסיק ואין לחוש לדבר טמא מותר אפילו לכתחילה להניח אותן לחלבו אע"פ שאין שם ישראל כלל דמאחר שהוא צבית ישראל או בשכונתו אין לחוש לדבר טמא (ש"ד סימן פ"ב בשם ר"מ ומהר"י שם) יא אכל אם בית עובד כוכבים מפסיק רריך להיות (ו) ישראל שם כאילו חולבות צבית עובד כוכבים (או"ה שם) [ח] (ב) ואפילו ישראל (ה) יב (ז) קטן או קטנה מועילים דהעובד כוכבים מרתת לפנייהם (ג"ו שם) (ו) יג ואם חלבו עובד כוכבים מקצת צהמות ולא היה שם ישראל ואח"כ צא ישראל אל האחרים

עכשיו בזמן הזה שאין חלב דבר טמא מנזי כלל מותר (הגהות ש"ד) [ט] מיהו אם לא צא שם הישראל עד אחר שנחלבו (ח) כולם היו כחלב שחלבו עובד כוכבים (ג) דאסורה אע"פ שאין דבר טמא בעדרו (צ"י בשם הר"ף ובשם סמ"ק) [י] חלב של עובד כוכבים (ז) יד אוקרת כלים טו (ט) שנתצלה בהם כשאר איסור אע"פ שאינו רק ספק שמא עירב זה דבר טמא וכן גבינותייהם (תשובת הרשב"א סי' קמ"ג ובארוך) [יא] אכל לא חמאה שלהם טז אפילו במקום שנהגו זה איסור אינה אוקרת הכלים שנתצלה בה ולא תערובות שלה (ח) שאם (י) נתערבה צהית הכל שרי (בערוך) יז כדלעיל גבי פת של עובד כוכבים ועיין לעיל סי' קי"ב (תשובת מהרי"ל ל"ח ואו"ה שם) [יב]

פתחי תשובה

(ג) דאסור. כו'. עיין בשו"ת חוט המשולש ח"ד מספר התשנ"ז מטור הראשון סימן ל"ב [ועיין בתשובת ח"ס סימן ק"ז שהאריך להציג ראיות דחלב נאסר בזמנין כ"ן נסך וכו' ומש"ה גם במקומות דאין שום חשש חלב טמא כל שאין ישראל רואהו אסור ודלא כהרדב"ז ופר"מ. ואף אם לו יהא הלכה כהרדב"ז כבר קבלו אבותינו עליהם כחותה דעה דמתמיר ואסור על בני אשכנז מדינא ואין לו התרה וקרוז בעיני לגדר דאורייתא והיינו אם הלכה כהרדב"ז להקל אך אם עיקר הדין לאסור אינו נדר אלא העובר הוא עבריין באיסור דרבנן נמלא חומרו קולו (ע"ל סי' ר"ד) וע"ש עוד אודות עיר אחת שנוהגים שמה שמהרי"ם אפילו מחלב שחלבו ואין ישראל רואהו מ"מ פשוט להם להיתר גמור לאכול פת שנילוש עם חלב הג"ל ולוקחים מנחמוס להדיא. וכמד לזכור עיין גדול מאין נתפשט ההיתר הלא תערוכתה אסור אפילו הכלים. ואפשר שם שכתב הכ"מ דעת הרמב"ם שלא גזרו אלא לחלב צעין ולא על החמאה שכבר נשתנה כן י"ל כשנילושה עם קמח ונעשה מלידופס עיסה ואפית פנים חדשות זאו לכאן וה"ל כששתה יש לזה פנים נמסכת כרימות דף ה' כו' אך חלילה למוך ע"ז ע"ש]:

**Source 6:
Pischei
Teshuvah on
Shulchan Aruch
Yoreh Deah 115**

ערוך   היכות מאבני עבדים סימן קמו   השגחת

**Source 7: Aruch
Hashulchan
Yoreh Deah 115**

שלהם במקום שאין שם דבר טמא או שהוא רחוק המציאות שיחלבו את הטמא או שחלב טמא ביוקר הביא ראה מאיזה גדולים שהקילו בכה"ג ומסיבה זו יש הרבה מהפריצים באיסור זה בדרונו בעוה"ר כאשר ראינו ושמענו ותולים א"ע באיזה ת"ח שעשה כן ולא ידעו ולא יבינו שחמורים דברי סופרים מר"ת והת"ח שעשה כן עונו ישא וכיון שנתפסק לאיסור בכבוד וש"ע וכל גדולי אחרונים מי יוכל להעזי פניו ולמלא תאות נפשו ושומר נפשו ירחק א"ע מזה :

וְלִיתֵר שאת אכרר לך איך שכל דברי רבותינו הקדושים הם כנחלי אש מה שהתורה לפני כלב נשבר בהיותו יושב על כסא הוראה בעיר פלוגית שאחד מהבע"ב החשובים דשם היה נוגד היתר ברבר בהיותו חוץ לביתו בעיר הגדולה במדינה וישב תדיר בשם לעסקיו והוא ועוד אורחים בשתותם חמים בבוקר בבוקר היו קונים חלב שכן שקורין סמא"ש אצל חנוני אינו יהודי שכנגד אכסניא שלהם ופעם אחת התחילו לחקור ביניהם מאין לוקח החנוני הקמץ הזה כל כך חלב שכן והלך הוא להחנוני ושאלו וא"ל החנוני אני קונה באימליו של בשר הרבה מוח של הבהמות ומטחה אותם עם הרבה חלב ומבשלים ביהר וזה הוא השמנונית או נפלו בולם על פניהם על חמאם הגדול שאכלו טרפות ובשר בחלב והבעה"ב התורה לפני וצעק בקול כמה גדולים דברי חכמים ובאמת כך מקובלני שכל גזירת חכמים לכך טעמם הנגלה יש עוד הרבה טעמים כמוסים שלא גילו אותם והשומע ישא ברכה מאת ד' וישולם גמולו בזה ובבא [ויחיד שמעתי שכתמרי"א יש רבים מהאומות שבוים חלב חזיר מפני שגנייזים שם הרבה] :

ד ואין לשאול דבאין דבר טמא בעדרו למה לנו שיהא הישראל יושב מבחוץ והרי אין שום חשש בזה אמנם כתבו הראשונים דכל שהישראל לא ראה החליבה כלל והיינו שגם מבחוץ לא ישב אסור חו"ל בכל נוני דסתמא תנן במשנה חלב שחלבו עובדי כוכבים ואין ישראל רואהו אסור כן כתוב בסדרני ובסמ"ק וו"ל השערים [סי' פ"ג] חלב שחלבו ואין ישראל רואהו אפילו אין בהמה טמאה בריר אסור דלא ליפוק חורבא מיניה ופורץ גדר ישכנו נחש כך כתב רש"י עכ"ל וכ"כ באו"ה [סי' מ"ה] והו דעת הטור ורבותינו בעלי הש"ע וגדולי האחרונים הש"ך והמ"ז והב"ח והדרישה ורק הקילו בהשמירה דחיינו שדי בישיבה מבחוץ כמו שנתבאר וכן די ביוצא ונכנס ולא מיבעיא ביוצא ונכנס במקום החליבה ממש אלא אפילו בישיבתו מבחוץ הוא יוצא ונכנס ויושב לו מבחוץ [ע"ד סק"ל] ורי בזה :

ד והנה עכ"פ נתברר דלפי דעת כל רבותינו שהבאנו אפילו במקומות דלא שכיח כלל דבר טמא בעיר באופן שאין חשש לתערובת חלב טמא מ"מ אסור כשהישראל לא עמד עכ"פ מבחוץ בשעת החליבה או שיהא יוצא ונכנס ודי אפילו בקמץ וקמנה ויתכאר עוד בזה מיהו עכ"פ האיסור הוא בכל אופן ודלא כאחד מגדולי האחרונים שהאריך בזה להקל לשתות חלב

**Source 8: Igros
Moshe Yoreh Deah
1:47**

ולכן בחלב שאסרו רק בחלבו עבדים ואין ישראל רואהו יש להתיר גם בישראל יודעין ידיעה ברורה דהוי כראיה. וזה שאם יערבו יענשו ויצטרכו לסגור העסק שלהם שהוא הרוחה של כמה אלפים והממשלה משגחת אליהם הוא ודאי ידיעה ברורה שהיא כראיה שלא היה בכלל איסורם. וזה הוא גם לכר"ע דאין טעם לחלוק בזה ולכן הרוצה לסמוך ולהקל יש לו טעם גדול ורשאי וכמו שמקילין בזה תרוב בנ"א שומרי תורה וגם הרבה רבנים וח"י לומר שעושיין שלא כדין. אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להתמיר ואין בזה משום ויהא וכך אני נוהג להתמיר לעצמי אבל מי שרוצה להקל הוא עושה כדבא ואין להחשיבו כמולול באיסורין.

סימן מז
בענין חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו
ט"ז סיון תשי"ד.
מע"כ ידידי הרה"ג מהר"ר יהודה דיק שליט"א.
ובדבר החלב של הקאמפאניעס במדינתנו אשר יש פקוח הממשלה ואם יערבו חלב בהמה טמאה יענשו וגם יסגירו את העסק שלהם שלכן ודאי מירתתי מלערב יש טעם גדול להתיר אף בלא שיטת הפרי"ח משום דהעיקר ידיעה ברורה הוא כראיה ממש